

برنامه درسی جهت یابی و حرکت دانش آموزان با آسیب بینایی (نظر و عمل)

Orientation & Mobility Curriculum for Students with Visual Impairment

(Theory and Practice)

By: Ashraf Karimi (PhD)

"مهارت‌های جهت یابی و حرکت" یکی از ضروری ترین آموزش‌ها برای افراد دارای آسیب بینایی است. افراد نابینا و کم بینا با یادگیری این مهارت‌ها می‌توانند به طور مستقل، مطلوب و با اطمینان در محیط‌های گوناگون حرکت کنند. در ایران نیز آموزش مهارت‌های جهت یابی و حرکت از سال ۱۳۷۶ به مواد درسی دانش آموزان نابینا افزوده شد ولی تاکنون برنامه درسی برای آن تدوین نشده است. دکتر اشرف کریمی با تکیه بر دانش حرفه‌ای خود در آموزش دانش آموزان دارای آسیب بینایی در ایران، همچنین مطالعات نظری و مشاهدات خود در مدرسه پرکینز، و با استفاده از آخرین ویرایش برنامه درسی مهارت‌های جهت یابی و حرکت در مدارس نابینایان آمریکا، این اثر را برای تدوین برنامه درسی مهارت‌های جهت یابی و حرکت به دانش آموزان دوره دبستان ارائه داده است. در اثر حاضر که مبتنی بر آخرین دستاوردها و راهکارهای جهانی آموزش افراد کم بینا و نابیناست، ضمن توجه به مباحث نظری این حوزه، برنامه درسی کاربردی و جامعی پیشنهاد شده که شامل روش‌های عملی آموزش و شیوه ارزشیابی پیشرفت دانش آموز است.

انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۴۲-۹۷-۶
قیمت: ؟ ریال

تألیف و ترجمه: دکتر اشرف کریمی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

برنامه درسی جهت یابی و حرکت دانش آموزان با آسیب بینایی (نظر و عمل)

تألیف و ترجمه:

دکتر اشرف کریمی

سرشناسه	: کریمی، اشرف، ۱۳۳۹ - گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور	: برنامه درسی جهت‌یابی و حرکت دانش‌آموزان با آسیب بینایی (نظر و عمل) / تألیف و گردآوری اشرف کریمی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۲ص: جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۴۲-۹۷-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: واژه‌نامه.
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۶۳] - ۱۶۵.
موضوع	: کودکان نابینا -- جهت‌یابی و حرکت
موضوع	: Blind children-- Orientation and mobility
موضوع	: کودکان نابینا -- آموزش و پرورش
موضوع	: Blind children -- Education
موضوع	: کودکان نابینا -- راهنمای مهارت‌های زندگی
موضوع	: Blind children -- Life skills guides
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
شناسه افزوده	: University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences
رده‌بندی کنگره	: HV ۱۵۹۶/۵/ک۴ ۱۳۹۸
رده‌بندی دیویی	: ۳۶۲/۴۱۸۰۸۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۶۶۸۵۵۱

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

نام کتاب: برنامه درسی جهت‌یابی و حرکت دانش‌آموزان با آسیب بینایی (نظر و عمل)

تألیف و گردآوری: دکتر اشرف کریمی

ویراستار: فرزانه کریمی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۴۲-۹۷-۶

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

چاپ اول: ۱۳۹۹

چاپ: ارشیا

ناشر: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

نشانی: اوین، بلوار دانشجو، خیابان کودکان، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

تلفکس: ۷۱۷۳۲۲۱۱

با قدردانی از همکاری

● صفحه‌آرا: گروه گرافیکی ارشیا ● طراحی جلد: گروه گرافیکی ارشیا

همه حقوق نشر برای ناشر محفوظ است؛ هرگونه استفاده از متن به هر صورتی در قالب کتابچه، جزوه، تهیه CD آموزشی، تهیه نرم‌افزار، استخراج آزمون، ترجمه به دیگر زبان‌ها و استفاده از مطالب کتاب، اشکال، تصاویر و... بدون اجازه کتبی از ناشر غیر قانونی است.

با شکر از پدر و مادر مینا که اجازه دادند از
تصویر فرزندشان در این کتاب استفاده شود.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۷	مقدمه
۹	بخش اول: دانش نظری
۹	تاریخچه آموزش مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت
۱۳	برنامه درسی دانش‌آموزان دارای آسیب بینایی
۱۵	تعریف جهت‌یابی و حرکت
۱۶	مفاهیم اساسی در جهت‌یابی و حرکت
۱۷	الف) تصور بدنی یا تن آگاهی
۱۸	ب) مفاهیم فضایی
۲۲	ج) سمت و سو
۲۳	د) زمان، اندازه و فاصله
۲۳	ه) مفاهیم محیطی
۲۴	انواع یادگیری در جهت‌یابی و حرکت
۲۴	الف) یادگیری هدایت شده
۲۴	ب) یادگیری اکتشافی
۲۵	ج) یادگیری اتفاقی و مدل کمپورن
۲۶	د) یادگیری ادراکی و یادگیری حرکتی
۲۸	روش‌های آموزش جهت‌یابی و حرکت
۲۸	الف) توضیح کلامی و مدل‌سازی
۲۹	ب) اشاره‌های آموزشی
۲۹	ج) تحلیل تکلیف
۲۹	د) ایفای نقش
۳۰	ه) انجام فعالیت‌ها به صورت بازی و تلفیق آن‌ها با کارهای روزانه
۳۰	و) فعالیت‌های گروهی

۳۱	هدف از آموزش مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت
۳۲	حرکت هدفمند
۳۴	برنامه‌ی درسی مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت در آمریکا
۳۵	استفاده از برنامه‌ی تپس در ایران
۴۳	بخش دوم: برنامه‌ی درسی جهت‌یابی و حرکت
۴۳	محیط خانه / محل زندگی
۴۴	رفتارهای توجهی
۴۸	توانایی‌های شنیداری
۵۳	زبان دریافتی
۵۵	زبان بیانی
۵۷	وضعیت ایستادن و راه رفتن
۶۱	تصور بدنی
۶۴	برتری طرفی
۶۸	چرخش‌ها
۷۰	جهت‌گیری
۷۲	مفاهیم کمی
۷۳	مفاهیم جهت‌ی - وضعیتی
۷۵	مفهوم زمان - فاصله
۷۶	توالی ترتیبی
۷۷	رنگ‌ها
۷۸	شکل‌های هندسی
۷۹	مهارت‌های اصلی
۸۹	علامت‌های راهنما و نشانه‌ها
۹۱	آگاهی فضایی پایه
۹۲	محیط مدرسه
۹۳	نگرش و رفتار
۹۵	تکنیک‌های کاربرد عصا

۱۰۸.....	جهت‌یابی و حرکت در مدرسه.....
۱۱۳.....	جهت‌های اصلی.....
۱۱۹.....	ابزار کمکی دید دور ویژه کم‌بینایان.....
۱۳۰.....	تکنیک حفاظتی تغییر یافته دست و ساعد.....
۱۳۲.....	آشنایی با خودرو.....
۱۳۷.....	بخش سوم: ارزشیابی .....
۱۳۷.....	ارزشیابی دانش‌آموز.....
۱۴۷.....	راهنمای انجام ارزشیابی.....
۱۴۹.....	دستورالعمل انجام ارزشیابی.....
۱۵۰.....	ارزشیابی مهارت‌های محیط خانه / محل زندگی.....
۱۶۵.....	ارزشیابی مهارت‌های محیط مدرسه.....
۱۷۳.....	منابع.....
۱۷۷.....	نمایه.....
۱۷۹.....	واژه‌نامه فارسی - انگلیسی.....

به نام پروردگار دانا و توانا

مقدمه

یکی از اولین آثار آسیب بینایی محدود شدن حرکت فرد در محیط، و راه مقابله با این محدودیت، یادگیری مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت است. فرد دارای آسیب بینایی با یادگیری مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت می‌تواند به‌طور مستقل و مطلوب در محیط حرکت کند. از این رو، مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت یکی از ضروری‌ترین آموزش‌ها برای افراد دارای آسیب بینایی تلقی می‌شود. در کشور ایران، آموزش مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت از سال ۱۳۷۶ به مواد درسی دانش‌آموزان نابینا در مدارس ویژه نابینایان افزوده شد، در حالی که این مدارس تا زمان حاضر فاقد برنامه درسی جهت‌یابی و حرکت بوده‌اند.^۱

نگارنده مجموعه پیش رو نزدیک به سه دهه آموزگار دانش‌آموزان دارای آسیب بینایی بوده و به دلیل درک ضرورت مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت برای دانش‌آموزان دارای آسیب بینایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد و رساله دکتری خود در رشته برنامه‌ریزی درسی را به ترتیب در زمینه نیازسنجی و برنامه درسی این مهارت‌ها نگاشته است. انجام پژوهش برای تدوین رساله دکتری، فرصت مطالعاتی با ارزشی برای حضور نگارنده در مدرسه نابینایان پرکینز^۲ آمریکا فراهم آورد که ضمن آن علاوه بر استفاده از منابع به‌روز در کتابخانه این مدرسه و دستیابی به آخرین نسخه از برنامه درسی مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت در آمریکا، شیوه اجرای این برنامه درسی در مدرسه پرکینز را هم مشاهده کرد.

مجموعه حاضر حاصل مطالعات نظری و مشاهدات نگارنده در مدرسه پرکینز و درک شناخت او از نیازهای دانش‌آموزان نابینا و کم‌بینا در ایران است که به کمک دانش حرفه‌ای نگارنده در آموزش دانش‌آموزان دارای آسیب بینایی و آگاهی او از امکانات و ظرفیت‌های

۱. به این معنا که ماده درسی دست کم دارای هدف‌های مشخص، محتوا، شیوه‌های یاددهی - یادگیری و روش‌های ارزشیابی باشد.

2. Perkins

قانونی اجرای این برنامه درسی در کشورمان فراهم شده است. این اثر در قالب سه بخش اصلی ارائه می‌شود: بخش اول حاوی مباحث نظری در حوزه مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت است، بخش دوم شامل برنامه درسی است، و بخش سوم به شیوه ارزشیابی اختصاص دارد. بخش‌های دوم و سوم از برنامه درسی آموزش مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت در آمریکا اقتباس و برای استفاده عملی در آموزش این مهارت‌ها به دانش‌آموزان دارای آسیب بینایی (پیش‌دبستانی تا پایان دوره دبستان) در ایران پیشنهاد شده است. امید است که مربیان و والدین دانش‌آموزان دارای آسیب بینایی، از اثر حاضر برای بهبود حرکت مستقل این دانش‌آموزان استفاده کنند و آن را مفید بیابند. قطعاً نگارنده پذیرای دیدگاه‌های مخاطبان این مجموعه خواهد بود.

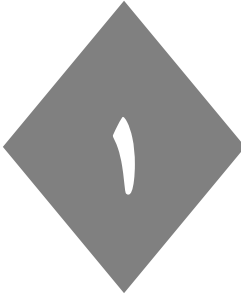
اشرف کریمی

دکترای برنامه‌ریزی درسی

و

آموزگار مجتمع نابینایان دخترانه نرجس

شهریور ۱۳۹۷

دانش نظری

تاریخچه آموزش مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت

تا قبل از سال ۱۹۵۰ میلادی، «جهت‌یابی و حرکت» اصطلاح رایجی نبود و به جای آن از اصطلاح «حرکت با پا» استفاده می‌شد. آموزش مهارت‌های جهت‌یابی و حرکت با بررسی روش‌های مورد استفاده نابینایان در حرکت آغاز شد. هانکس لوی^۱ در سال ۱۸۷۲ شیوه‌ای را برای حرکت دادن عصا معرفی کرد که فرد نابینا هنگام حرکت بتواند از روش کشیدن عصا به طرفین برای بررسی مسیر استفاده کند. در زمان جنگ جهانی دوم و بعد از آن، نیروهای ارتش آمریکا با بررسی تجربی فنون مختلف، شیوه لوی را تکمیل و از آن برای کمک به کسانی که در جنگ نابینا شده بودند استفاده کردند. آغازگر این اقدام، ریچارد هوور^۲ در بیمارستان عمومی شهر ولی فورج^۳ بود که با ایجاد تغییراتی در شیوه لوی، استفاده از عصا را به نابینایان جنگ آموخت. او برای این منظور، تنها به مشاهده نابینایان نپرداخت بلکه همراه با همکارانش تکنیک‌های استفاده از عصای بلند را با چشمان بسته انجام داد. پس از او راسل ویلیامز^۴ که یکی از نابینایان جنگ جهانی دوم بود همراه با رئیس بیمارستان هاینس^۵ این روش‌ها را توسعه داد و مستند کرد. ویلیامز به لحاظ «فنی و عملی» میان توسعه مهارت‌های حرکتی و آموزش روش‌هایی که امروزه بنیان این تخصص به شمار می‌روند ارتباط برقرار کرد. او که در زمان جنگ نابینا شده بود به مهارت‌های

1. W. Hanks Levy

2. Richard Hoover

3. Valley Forge

4. Russell C. Williams

5. Hines Hospital